

תלמודים

שבועות וירטואלי
בבית אבי חי

המערה - גן עדן או גיהנום?

בשמת חזן

בחוץ אורבת סכנה. צריך להיכנס למקום סגור ומגונן כדי להינצל.

נשמע מוכר?

נתבונן יחד בסיפור רשב"י והמערה, נבדוק מקורות נוספים ונחשוב יחד -

מה היא המערה?

איפה היא על ציר הזמן והמקום?

האם היא גן עדן, או שמא גיהנום?

מערה

במקורות מופיעות מערות בכמה הקשרים. ישנן מערות מסתור, מערות קבורה, מערות מגורים. המערה, המוגדרת כסוג של חלל תת-קרקעי בסלע או באדמה – בין שנעשה על ידי אדם, חיה ובין שבתהליכים טבעיים – מזכירה סוג של רחם בבטן האדמה. היום נעסוק במערה המפורסמת שבה התחבאו רבי שמעון בר יוחאי ובנו אלעזר. מתוך הסיפור ננסה לבחון את ציר הזמן וציר המקום שישפכו אור על סוג החוויות שעברו רבי שמעון ובנו במערה. את הלימוד נתחיל בבדיקת מושג המערה בכלל, ואת האופן שבו הדבר מתבטא בתרבות המערבית בפרט, בקריאה על מערה מפורסמת אחרת – משל המערה של אפלטון.

1 ← "משל המערה" של אפלטון

"תארי לעצמך אנשים שחיים במערה מתחת לפני האדמה. הם יושבים בגבם אל פתח המערה, וידיהם ורגליהם קשורות כך שאינם יכולים לראות אלא את הקיר הפנימי של המערה. מאחוריהם יש חומה, ומאחוריה עוברים יצורים דמויי אדם הזוקפים מעל שפתה צורות מצורות שונות. מאחורי האנשים בוערת מדורה, ובאורה מטילות הצורות השונות צללים על קיר המערה. שוכני המערה רואים איפוא רק את תיאטרון הצללים הזה. כיוון שהם יושבים כך מרגע שנולדו, הם מאמינים שהצללים האלה זה כל מה שיש.

תארי לעצמך עכשיו שאחד משוכני המערה הצליח להשתחרר מכבליו. הדבר הראשון שהוא שואל את עצמו זה מאיפה באים הצללים האלה שהוא רואה על קיר המערה. מה את חושבת יקרה ברגע שישוב את ראשו ויראה את הצורות השונות המציצות מעל לשפת החומה? ראשית כל האור החזק מסנוור אותו, והבהירות של הצורות מסמאות את עיניו, שהרי עד כה לא ראה אלא את הצללים שהטילו. אם יצליח לטפס על החומה ולעבור את המדורה אל העולם שבחוץ, יסתנוור עוד יותר. אבל אחרי שישפך את עיניו יתחיל לראות כמה יפים הדברים. בפעם הראשונה בחייו הוא רואה צבעים וצורות ברורים. הוא יראה את בעלי החיים והפרחים כפי שהם באמת, ולא כפי שראה עד כה, רק בבואות חיוורות שלהם. ועכשיו יתחיל לתמוה וישאל את עצמו מנין באים כל הפרחים ובעלי החיים האלה. ואז יראה את השמש בשמים, ויבין שהיא המפיחה חיים בפרחים ובעלי החיים, בדיוק כפי שאש המדורה יצרה את הצללים.

שוכן המערה בר המזל יכול עכשיו להמשיך לפזז ולכרכר באחו ולהתענג על החירות שנפלה בחלקו. אבל תחת זאת הוא נזכר בכל האחרים שיושבים עדיין במערה. הוא חוזר אליהם. הוא מנסה לשכנע אותם שהצללים שהם רואים על קיר המערה אינם אלא בבואות מהבהבות של דברים "ממשיים". אבל הם לא מאמינים לו. הם מצביעים על קיר המערה ואומרים שהם רואים כל מה שיש לראות. לבסוף הם הורגים אותו."

(על פי הגרסה של יוסטיין גורדר, **עולמה של סופי**, תרגום: דן דאור, שוקן, 1996. עמ' 81–82)

נקודות למחשבה ←

1. מהי המהות של המערה?
2. מה היחס בין המערה ובין העולם שבחוץ?
3. מה קורה למי שעובר בין עולם המערה והעולם שבחוץ?

2 ← רבי שמעון בר יוחאי ובנו במערה

א.

"ישבו רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון [רשב"י], וישב יהודה בן גרים איתם. פתח רבי יהודה ואמר: כמה נאים מעשיהן של אומה זו [הרומאים]: תקנו שווקים, תקנו גשרים, תקנו מרחצאות. רבי יוסי שתק. נענה רבי שמעון בן יוחאי ואמר: כל מה שתקנו – לא תקנו אלא לצורך עצמן, תקנו שווקין – להושיב בהן זונות, מרחצאות – לעדן בהן עצמן, גשרים – ליטול מהן מכס. הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריהם, ונשמעו למלכות. [לשלטון הרומי] אמרו: [הרומאים] יהודה שעילה – יתעלה, יוסי ששתק – יגלה לציפורי, שמעון שגינה – יהרג." (בבלי שבת, לג)

נקודות למחשבה ←

1. מה ההבדל בין הפרספקטיבות השונות של הדוברים?
2. כיצד הייתה מתנהל שיחה דומה בימינו?

ב.

"הלך הוא (רשב"י) ובנו, וברחו אל בית המדרש. כל יום היתה מביאה להם אישתו לחם וכד של מים והיו אוכלים. כשנתחזקה הגזירה, אמר לבנו: נשים דעתן קלה עליהן, שמא יצערו (יענו) אותה ותגלה להם. הלכו והתחבאו במערה. נתרש נס ונברא להם חרוב ומעין. והיו פושטים בגדיהם, והיו יושבים עד צואריהם בחול, כל היום היו לומדים, ובשעות התפילה התלבשו והתפללו. ולאחר מכן פושטים בגדיהם כדי שלא יתבלו."

נקודות למחשבה: ←

1. בית המדרש הוא מקום מתורבת ואינו מחבוא אידיאלי, מכיוון שהוא מרכזי מדי והתחבאות בו דורשת תלות. לעומתו המערה הפראית יותר, שבפתחה החרוב והמעייין, היא מקום המכיל את עצמו. נסו לפתח מעט את ההשוואה בין שני המקומות.
2. מה מעורר בכם המשפט "נשים דעתן קלה", וכיצד ניתן להבין אותו בהקשר הזה?
3. מהי שגרת החיים במערה?
4. התמונה המצטיירת בקטע של רבי שמעון ובנו קבורים עד צוואר בחול מזכירה תמונה מתוך מחזה של סמואל בקט "הו הימים היפים" (1957), שבו שתי הדמויות קבורות עד צוואר במערכה השנייה. המחזה של בקט הוא מחזה אבסורד, והתמונה היא דימוי של מצב קיומי. אילו אסוציאציות עולות בכם כשאתם מדמיינים את התמונה הזו?

א.

"ישבו תריסר שנים במערה.
בא אליהו ונעמד בפתח המערה.
אמר: מי יודיע לבר-יוחאי שמת הקיסר ובטלה גזרתו? יצאו.
ראו אנשים חורשים וזרעים. אמר (רשב"י): מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה! כל מקום שנותנין עיניהן
– מיד נשרף.
יצאה בת קול ואמרה להם: להחריב עולמי יצאתם? חיזרו למערתכם!
חזרו והלכו. ישבו תריסר חודשים. אמרו: משפט רשעים בגיהנום – 12 חודש.
יצאה בת קול ואמרה: צאו ממערתכם! יצאו."

נקודות למחשבה ←

- 1.** מדוע אליהו עומד בפתח המערה ולא נכנס?
- 2.** אחרי 12 שנים במערה רבי שמעון ובנו שופטים את העולם במונחים של "חיי עולם" ו"חיי שעה". הם אינם יכולים לסבול את הקיום הזמני, המעשי, של העולם. הם חיו במציאות של "מעין עולם הבא" וקשה להם לחזור לעולם של ששת ימי מעשה. אם נזכר במשל המערה של אפלטון – כיצד שונים מושגי ה"חוץ" וה"פנים" בסיפור של רשב"י מזה של משל המערה? ומה קורה למי שעובר בין העולמות?
- 3.** האש קשורה בדמותו של רשב"י באופנים שונים. כיצד אתם מבינים את מה שמתרחש בעת היציאה מן המערה? "כל מקום שנותנין עיניהן – מיד נשרף".
- 4.** מה בין חרוב לחורבן?
לקראת סוף הקטע מופיעה השוואה בין המערה לגיהנום.
- 5.** במסכת עדויות, פרק ב משנה י נאמר:
"אף הוא היה אומר חמשה דברים של שנים עשר חדש:
משפט דור המבול, שנים עשר חדש.
משפט איוב, שנים עשר חדש.
משפט המצריים, שנים עשר חדש.
משפט גוג ומגוג לעתיד לבוא, שנים עשר חדש.
משפט רשעים בגיהנום, שנים עשר חדש, שנאמר (ישעיה סו) והיה מדי חדש בחדשו..."
כיצד אתם מבינים את המהפך הזה ממערה שהיוותה מעין גן עדן למערה שהיא משפט רשעים בגיהנום?

ד.

"כל מקום שהיה מכה ר' אלעזר – היה מרפא ר' שמעון. אמר לו: בני, די לעולם אני ואתה. לפני החשיכה בערב שבת ראו זקן אחד אוחז שתי חבילות הדסים, ורץ בין השמשות. אמרו לו: אלה למה לך? אמר להם: לכבוד שבת. ולא תספיק לך חבילה אחת? (אמר להם:) אחת כנגד הציווי 'זכור', ואחת כנגד הציווי 'שמור'. [את יום השבת לקדשן] אמר לבנו: ראה כמה חביבות מצוות על ישראל! נתיישרה דעתם."

נקודות למחשבה ←

1. הדסים משמשים כבשמים בהבדלה, יש אומרים על מנת להחזיר את הנשימה לאחר עזיבתה של הנשמה היתירה שעוזבת אותנו במוצ"ש. כאן ההדסים הם בין השמשות בערב שבת אבל אולי משמשים כהבדלה בין המערה לעולם. אילו חושים הופיעו בסיפור עד כה ומה משמעותם?
2. למה הזקן צריך להזכיר לרשב"י ובנו את הקשר בין "זכור" ל"שמור"?
3. מה בעמקו של עניין גרם לכך ש"נתיישרה דעתם" של רבי שמעון ואלעזר?

פרנסיסקו גויה, "נוודים נחים במערה", 1800–1798, Francisco Goya, Vagabonds Resting in a Cave, 1808-11 Oil on canvas, Marques de la Romana Collection, Madrid

1. מה אפשר להבין על מהות המערה מצירו של פרנסיסקו גויה?
2. מה בינה ובין המערה החשמלית בחסמב"ה?

3 ← בר יוחאי, נמשחת אשריך / ר' שמעון אבן לביא

למודי יי הם לומדים,
אור מכלא אור היקוד הם יוקדים,
הלא המה ירוף מוריך:

בר יוחאי,
ולטודה תפוחים,
עליה ללקוט בו מרקחים,
סוד תורה כציצים ופרחים,
נעשה אדם נאמר בעבורך:

...בר יוחאי,
אשרי יולדתה,
אשרי העם הם לומדה,
ואשרי העומדים על סודה,
לבושי חשן תמיד ואוריך

בר יוחאי, נמשחת אשריך,
שמן ששון מחברך:

בר יוחאי,
שמן משחת קדש,
נמשחת ממתת הקדש,
נשאת ציץ נזר הקדש,
חבוש על ראשך פארך:

בר יוחאי, מושב טוב ישבת,
יום נסת, יום אשר ברכת,
במערות צורים שעמדת,
שם קנית הודך והדרך:

בר יוחאי,
עצי שטים עומדים,

ר' שמעון אבן לביא היה ממגורשי ספרד שהתיישב בטריפולי בלוב (1549) והפך למנהיגם של יהודי לוב. פיוט זה מושר בקרב העולים לציונו במשך כל ימות השנה ובפרט בל"ג בעומר, והוא מקובל בכל העדות והפלגים. יש מעדות המזרח הנוהגים לזמרו בכל ליל שבת.

1. ספר הזהר מיוחס לרשב"י ולחזוויית המערה. כיצד זה מתבטא בפיוט של ר' שמעון אבן לביא?

שיר

בְּנִיקָה נִסְתָּר בְּצוּקִים
אֵילָה שׁוֹתֶה מַיִם
מָה לִּי וְלָהּ
אֵלֶּא צוּקֵי לִבִּי
אֵלֶּא מַעַן חַיִּי
אֵלֶּא נִסְתָּר
אֵילָה
מָה לִּי וְלָהּ
אֵלֶּא אֶהְבֵּתִי.

(יונה וולך - "שיר", מתוך "תת הכרה נפתחת כמו מניפה - מבחר השירים 1963-1985", בעריכת הלית ישורון. הוצאת הקיבוץ המאוחד 1992)
רבי שמעון שההילולה שלו נערכת בל"ג בעומר, יום שהוא "הוד שבהוד", קשור לדימוי של האיילה. בשירה של יונה וולך "שיר", שפותח בנניקה הנסתר בין הצוקים, נכגשים רובד פנימי ונכפשי עם רובד טבעי וחיצוני.

סיכום ←

נסו לסכם את מה שקראנו וחשבנו עליו היום בהקשר של התקופה האחרונה שחווינו בעולם בהקשרים שבין חוץ לפנינו, מהי מהותם, ואיך אתם רוצים לעצב את המעבר ביניהם?